

Artuklu Humanities
Yıl 2024-Sayı 16 / Year 2024-Issue 16

Felsefe ile Psikanaliz'de İz Ortaklığı: Levinas ve Lacan
Common Trace in Philosophy and Psychoanalysis: Levinas and Lacan

Hilal Büşra Akşeker

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi
Master's Degree Student, Mardin Artuklu University

hilalbisraakseker@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi/ Book Review

Geliş Tarihi/ Received: 14 Haziran 2024/ 14 June 2024

Kabul Tarihi/ Accepted: 25 Temmuz 2024/ 25 July 2024

Yayın Tarihi/ Published: 31 Temmuz 2024 / 31 July 2024

Yayın Sezonu/ Pub Date Season: Temmuz/ July

Atıf/ Cite as: Akşeker, H. B. (2024). *Felsefe ile Psikanaliz'de İz Ortaklığı: Levinas ve Lacan*. Artuklu Humanities, 16, 123-125. DOI:[10.5281/zenodo.13120570](https://doi.org/10.5281/zenodo.13120570)

Akşeker, H. B. (2024). *Common Trace in Philosophy and Psychoanalysis: Levinas and Lacan*. Artuklu Humanities, 16, 123-125. DOI:[10.5281/zenodo.13120570](https://doi.org/10.5281/zenodo.13120570)

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/ Published by: Mardin Artuklu Üniversitesi/ Mardin Artuklu University

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hilal Büşra Akşeker).

Telif Hakkı&Lisans/ Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Felsefe ile Psikanaliz'de İz Ortaklığı: Levinas ve Lacan

Kitap İncelemesi

Hilal Büşra Akşeker

Kayıp Yüzleşme Levinas ve Lacan

Sarah, H. (çev. Kadir Gülen)

Levinas ve Lacan'ın düşüncelerini eksene alan "Kayıp Yüzleşme, Levinas ve Lacan" isimli eser, giriş ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Özgün adı; "*Levinas and Lacan: A Missed Encounter*" olan bu eser Sarah Harasym editörlüğünde hazırlanmıştır. Kitabın giriş kısmında çalışmanın genel olarak konusu, sınırları, kitap içerisinde bölümlere ayrılan makalelerin kimler tarafından yazıldığına bilgisi verilerek birer paragraftan oluşan derlemelere ait kısa özetler sunulmaktadır. Eser, Levinas dolayısıyla etik, Lacan aracılığıyla da psikanaliz olgularını, çeşitli derlemeler aracılığıyla okuyucuya sunmaktadır. Söz konusu editöryal çalışmanın yazarları ve ele aldıkları konular sırasıyla şu şekildedir: Birinci Bölüm; Thina Chanter, "Hegel'i Dolayımlayıcı Bir Efendi Olarak Okumak", İkinci Bölüm; Hans Dieter Gondek, "Cogito ve Ayrım", Üçüncü Bölüm; "Donna Brody, "Gerçekle Yüz Yüze Gelmek", Dördüncü Bölüm; Paul-Laurent Assoun, "Özne ve Öteki", Beşinci Bölüm; Philippe Van Haute, "Ölüm ve Yüceltim", Altıncı Bölüm; "Alain Juranville, "Psikanaliz Üzerinden Etik", Yedinci Bölüm; Drucilla Cornel, "Gerçekliğin Ötesini Yeniden Düşünmek" ve son olarak da Sekizinci Bölüm; Rudi Visker, "Merkezleştirilmiş Özne: Levinas'tan 'Sonra' Nasıl Sessiz Kalınabilir." Eser, Jacques Lacan ve Emmanuel Levinas'ın kendilerinden önceki geleneksel etik ve geleneksel psikanaliz düşünce sistemlerinin karşısında duran düşünürlerin kullandığı kavramların, analogilerin, bağıntıların ve farklılıkların ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Eserin temel sorusu, "Etik ile psikanaliz arasında bir yakınlaşma mümkün olabilir mi? Şayet mümkünse neye dayanarak?" belirlenmiştir (s. 13). Eserin, derlemelerden oluşması hasebiyle sekiz makaleyi de tanıtmak "kitap incelemeesi" türündeki bir çalışmanın boyutunu aşacağından; "Gerçekle Yüz Yüze Gelmek", "Özne ve Öteki", "Psikanaliz Üzerinden Etik" ve "Merkezleştirilmiş Özne: Levinas'tan 'Sonra' Nasıl Sessiz Kalınabilir?" adlı makaleler felsefe ve psikanaliz kesişimselliğini etkin aktarabileceği düşüncesiyle aşağıda incelenecektir.

Donna Brody, "Gerçekle Yüz Yüze Gelmek" isimli makalesine, Lacan'ın düşünceleri üzerinde etkisi olan Hegel, Kojeve, Lévi-Strauss, Saussure gibi düşünürlerin ismini anarak başlamaktadır. Lacan'a göre "Gerçek" kavramı dolayısıyla anlam bulan şeyler, bizler tarafından dış dünya aracılığıyla tesis edilir. Ancak bu anlamlandırma Lacan'ın tabiriyle imgesel düzlemde gerçekleşen bir anlamlandırmadır. Asıl gerçek, yorumların sınırlandırılmasına karşılık gelir. "Gerçek" kategorilerden uzak ve imgesel ile simgesel düzen arasında sıkışıp kalmayacak kadar her şeyi içine alan bir tür belirsizliktir, fenomen ötesidir. Fakat gerçek aynı zamanda fenomen olmadan da çatırtısı duyulamayacak bir çatlaktır. "Var'ın Ontolojisi" adlı kısımda, Levinas için "Aynı ve Başka" nedir? sorusu eksene alınmıştır. Yazar açısından Levinas bağlamında aynı, Husserl ve Heidegger'in ele aldığı fenomenolojik yöntemle karşılık gelir. Yazar, Levinas'taki, "Aynı"nın düzenini Lacancı imgesel düzlemle ilişkilendirir. Lacan'da psikanaliz dolayısıyla "Öteki", bilinçdışı olarak karşılık bulur. Benzerlik kurulan Levinasçı etik bağlamında "Başka"da ise bilinçdışında olan olarak tasavvur edilmektedir. Lacancı gerçeğin, içsel ve dışsal olanı aşması Levinas'ta da bulunur ve bu gerçek, içselliği ve dışsallığı aşmaktadır. Levinas'a göre Hipostaz ile birlikte bilincin tezahürü kendini belirginleştirmek durumunda kalır. Buna göre bilincin gerekliliği, psikoz bir özneyi de beraberinde getirmektedir. Istrap, "var"dan sıyrılarak doğrudan duyulanır. Edilginlik, ıstıraptan gelen vicdan rahatsızlığının yarattığı sorumluluk hâlidir ve başkasının acısına karşılık gelir. Yazar, Fransızcada "la conscience"ın hem vicdan hem de bilinç anlamına gelmesini bir çelişki olarak gösterir. Donna Brody, Lacancı imgesel ve simgesel düzlemde, aynı ve başka ile eş zamanlı bir "var"ın belirlenimini yapmaktadır. Bu belirlenimden ötürü Platon'daki iyi idealinin tekrarını aktaran yazar, "Aynı ve Başka"nın

içerimlemediği üçüncü bir yapı olarak nitelediği “var”ın, zorunluluk arz ettiğini aktarır. Donna Brody, Lacan’ın tabiriyle Levinas’ın var dediği şeyin, psikosomatik semptomlarına karşılık getirildiğini belirtmektedir.

“Özne ve Öteki” adlı yazısı ile Paul-Laurent Assoun, Lacan’ın öteki olarak karşılık bulduğu bilinçdışı ve Levinas’ın etik felsefesinde konu edilen “başkası” yazar tarafından eş seslilik olarak aktarılmaktadır. Yazı, iki düşünürde de ortak olan “özne”nin konumu üzerinden ilerletilmektedir. Yazıda özdeşliğe karşı çıkışı öne süren Lacancı psikanalitik ve Levinasçı etiğin birbirinden ayrı olduğuna değinilmektedir. “Levinas’la birlikte “başka” etiğin alanına dâhil olur. Lacan’la birlikteyse Öteki, psikanalizde resmen yürürlüğe konulur.” (s. 133) şeklindeki ifadeleriyle yazar tarafından aynı cümle içerisinde kullanılan “felsefe ve psikanaliz”, yazarın kullandığı bağlaç nedeniyle birbirinden ayrı tutulmaktadır. Yazar, Lacan’ın postyapısalcı çember içindeyken anti-hümanist tavır sergilediği fakat Levinas’ın mevcut Hümanizm akımına özgün bir anlayış doğurduğunun tespitini yapar. Levinasçı “var” ile Lacancı ayna evresinin birbirine karşılık geldiğini aktaran Assoun, “Öteki ve Başka”yı “Öteki/Başka” olarak eş anlamlılığa sürüklemektedir. Freud’un ağırlık verdiği psikanaliz ve egonun bencilliğinin yer edindiği bir psikanalizden ayrılan Lacancı bilinçdışı, uyanıklık olarak tabir edilir. Lacancı bilinçdışı, ötekinin söylemi olarak kendinden önceki özdeşliği yapı bozuma uğratmaktadır. Özne’nin söyleminin, “Öteki”nin söylemine eşitlendiğini aktaran Assoun, Lacan’daki arzunun aslında ötekinin arzusu olduğunu belirtir. Lacan ve Levinas için “zaman” üzerine inşa edilen ötekilik, Lacan’ın imgesel, simgesel ve gerçek düzlemleri üzerinden Levinas’ın başkalık etiğine denk düşürülmektedir. Cüretkâr bir adım atan Assoun, “psikanalizin etiği”(s. 145) ifadesiyle Lacan ve Levinas için farklı bir zemin oluşturmaktadır. Ben’in etik düzleme geçişi, Levinas’ın var (il ya) olarak tabir ettiği hâlden geçişle mümkün olur. Tüketilemez arzuya tekabül eden “Başka’nın yüzü” mevcut anlamından sıyrılarak özne olabilme yolunda Hegelci diyalektiğin karşısına konumlandırılmaktadır. Levinasçı tabirle; “özne, kendisini vardan uzaklaştırmanın ‘onu unutmaman’ ya da ‘askıya almanın’ o destansı olanağı sayesinde kendisini başlatır.” (s. 149) Levinas etiğinin ilksel sahnesi, egodan sıyrılıp özne olmaya atılan adımdır. Egodan sıyrılmak, bilinçdışının söylemine maruz kalmaktır. O hâlde etik, bilinçdışının kendisidir. Freud’un nesneleştirilmiş arzusunun karşısında nesneleştirmeden uzak, tüketilemez ve sonsuz “arzu”dan bahsedilmektedir. Keyfi bir hâl olası nedeniyle dünyevî hâlden gelen bir uyanış olarak ıstırapın uyanışı ve ıstıraptan gelen semptom, ölüm olgusuna konu olur. İmgesel “ben”in, simgesele tabi kılındığı kısım burasıdır. Nihayetinde Lacan’ın psikanaliz öznesi ve bilinçdışı (Ötekinin Söylemi) ile Levinas’ın öznesi ve tüketilemeyen arzusu (Başkalık) ayırtılamaz hâldedir.

Alain Juranville tarafından yazıya dökülen “Psikanaliz Üzerinden Etik” adlı makale, psikanalizle birlikte etiğin birlikteliğini vurgulamaktadır. Modern metafizikteki efendilik olgusunun ve suçluluğun nesnellüğünün, psikanaliz aracılığıyla etiğe nasıl bir anlam verdiği üzerinde durulur. Yazarın, açıklığa kavuşturmak istediği temel sav; “iyi”nin varoluşçulukla birlikte ulaşılamaz olarak lanse edildiğidir. Ontolojik iyi’nin ulaşılmazlığına karşı psikanaliz, etik anlamlandırmanın olabileceğine değinir. Alain Juranville; bilinçdışının, psikanaliz dolayısıyla evrensel bir söylem olarak nesnellik kazanacağı ve anlaşılabilmesinin de felsefeyle olabileceğini aktarır. Yazarın belirlenimleri doğrultusunda siyasetin tayin ettiği bir etik; Sokrates, Aristoteles, Descartes, Kant ve son olarak da Hegel gibi düşünürler dolayısıyla metin içerisinde okuyucuya aktarılmaktadır. Suçluluk ediminin, idealleştirici felsefenin etik anlamdan sıyrılarak günah olgusu ve kötülük istenci adı altında sapkınlığa evrilişi sürecinden bahsedilir. Yazar, psikanalizde terapötik olanın, etik edimsellik alanına karşılık geldiğini aktarır. Suçluluk, hata ve günah olmaktan çıkarak acı çekmek olarak toplumsal düzlemde yer edinmektedir. Ne yalnızca felsefe, tek başlılıkla etiğin edimselliğini mümkün kılabilir ne de bir başına psikanaliz, tarihten soyutlanmış şekliyle söz konusu edimselliği gerçekleştirebilir. Bilakis yazara göre, “ideoloji olarak, saf biçimsel olanın gücünü totaliter bir biçimde kullanma girişimi olarak üniversite söylemi, toplumsal şiddetin en uç noktalara ulaşmasına neden olur” (s. 204). Yazar, metafizik ve ontolojinin, bağımsız bir şekilde alanına dâhil ettiği iyi idealinin girdiği kaosu ifade ederken; “Etik eylem, İyinin gerçeklik kazanmasına niyetlendiğinde, iradedir; büyülenme ve fantazma ile ilişkisini koparıp attığında, özgürlüktür” (s.205) cümlelerine yer verir. Duygulanımların, suçluluk şemsiyesi altında toplandığı, özgürlüğün ise etik edimi görünür kılmada önemli olduğu konu edilir. Bilginin, etik bireysellikte iç içe olduğu dönemlerde bu durum, insanın egosunu tatmine yönelik bilgelik, yüce gönüllülük ve cömertlik gibi belirlenimlerle kendini göstermiştir. Varoluşu dolayısıyla suçluluk duyan ben, başkaya karşı olası şiddet karşısında suçluluk duyarak özne olmaktadır.

Rudi Visker tarafından ele alınan “Merkezleştirilmiş Özne: Levinas’tan ‘Sonra’ Nasıl Sessiz Kalmabilir?” isimli çalışma, merkezleştirilmiş “öznenin” merkezden çıkarıldığına dair yanılsamaların olduğunu aktarmaktadır. Öznenin, nasıl olması gerektiğinden ziyade nasıl olmaması gerektiği konusu mevzubahis edilir. Merkezleştirilmiş hâliyle “bilgi”nin ne olacağına karar veren özne, “neyi tayin edemem?” sorusuyla yaderklik kazanır. Çağdaş felsefe ile özneyi konu edinen Rudi Visker, okuyucuya felsefi bir anekdot sunmaktadır. Post-Kantçı düşüncenin karşısına, “yasa”nın ‘bağlayıcılık’ vurgusu oturtulmaktadır. Habermas, Levinas ve Lyotard’ın özneleri çalışma içerisinde yazar tarafından konu edilmektedir. İlimli rasyonalist özne ve Habermas ile birlikte mantıksal önermelerin tahtındaki özne, Aydınlanma döneminden farklı olarak tekrar başka bir boyutmuş gibi görünür. Bu düzen, “Evet ya da Hayır”ın özneyi hapsedtiği düzendir. Zira Kant ve takipçileri, gerekçelendirilmiş bağlayıcılığın, öznenin egosuna en çok hitap ettiği taraftır. Visker, Levinas’ın konumunu antimodern olarak tayin etmektedir. Dürtülerin mi değerlere, değerlerin mi dürtülere bağlı olduğu konusunda ayrım yaşayan Lyotard ve Levinas, muhatabın kim olduğu konusunda da farklılaşmaktadırlar. Levinas ile birlikte sorumluluk dolayısıyla seçilmiş olan ancak iyi ile mesafe nedeniyle bağımlılığı olmayan ve özneyi bu sayede özgürleştiren bir etik söz konusudur. “Öldürmeyeceksin” buyruğuna rağmen “Öldürülebilir” olması itibarıyla etik sorumluluktan bahsetmek durumundayız. O hâlde denebilir ki çağrı, aynı zamanda buyruktur. Bu durumda sessizlik de aynı zaman da cevaptır. Yazara göre varoluşun keyfiyetinden gelen suç bana, neye hakkımın olup olmadığını sorgulatan bir ben mevcudiyeti sunar. “En doğal olan, en problemlili hale gelir. Var olma hakkına sahip miyim? Dünyada olmak, falanca kimsenin yerini almak değil midir?” (s. 305) Bu sorular, Conatus Essendi’nin mevcut düzenine karşı anarşik bir sorgulamadır. Bir hapsediliş olarak varoluşun, “ben”e verdiği utanca rağmen ben, etik sayesinde kendini inşa edebilir. “Sartre’a karşı çıkan Levinas açısından, ileride dönüşeceğim doğa nedeniyle değil, geçmişteki doğam nedeniyle utanç duyarım. “Başka”nın baskısı, ben’i esir etmez; özgürleştirir” (s. 309). Yazar, “dünyevilik ile somutluk kazanan kültürelilik, acizlik olarak değerlerin sorgulandığı ve değişkenlik gösterdiği bir tür acizlik olabilir mi?” sorusunu kendimize sormamızı sağlamaktadır.

Sonuç olarak ele aldığımız bu eser, Levinas’ın felsefi yolculuğunu ve Lacan’ın psikanaliz güzergâhını idrak edebilme bağlamında okuyucuya, iki ayrı düşünce sistemine iki ayrı düşünür tarafından farklı pencerelerden bakarak aynı manzarayı görebilmenin olanağını sunmayı amaç edinmiştir. Etik ve psikanalizin keskin çizgileri, eser aracılığıyla farklı yazarlar ve farklı konular dolayısıyla yumuşatılmıştır. Biri diğerinin ötekisi hâline getirildiği felsefe ve psikanaliz arasındaki kesişimsellik açığa kavuşturulmaktadır.